

ביאורים

הפילוסופים היו עסוקים בלתאר את האלוה בתארים שליליים. הקב"ה אינו גוף ולא דמות הגוף, אינו משתנה מחילופי המאורעות ואינו מתפעל. תפיסה זו טיהרה את העולם ממושגי האלילים אשר שיוו לאלוה תכונות אנושיות ככעס וכאכזריות. אך תפיסה זו טומנת בחובה גם סכנה גדולה. האלוהים הופך להיות קר ומנוכר, אלוהים אשר נוכח רק בשכלו של האדם. כך נוצר מרחק עצום בין הידיעה בדבר האלוהים לבין נוכחותו בחיי האדם. לכן אומר הכוזרי, שלאחר שהבנו שאין לקב"ה גוף, אנו חייבים עולם מלא דימויים ביחס לקב"ה. התגלות שמימית אשר מלאה בצבע ובצלילים, בהופעות ממשיות של ציורים ושל אירועים. רק באופן זה אלוהים הופך למשמעותי ולרלוונטי בחיים האנושיים. כל העולם הפנימי שלנו בנוי על מושגים שאנו קולטים אותם מבחוץ. היכולת לדבר על מושגים מופשטים היא על גבי המושגים שאנו פוגשים בעולם הזה. רק התגלות מוחשית של האלוה בונה אצל האדם מערכת מושגים ברורה ויחס ישיר לקב"ה. בנוסף לכך היא מפעילה בקרבו את כל עולם הרגש. במובן הזה 'תמונה אחת שווה אלף מילים'. בתמונה אפשר לראות פיסת חיים, ולפגוש מציאות עליונה שכל המילים לא יכולות לתאר אותה. עבודת ה' שלנו איננה רק ריגוש אינטלקטואלי (שכלי) אלא חוויית חיים שצריכה לסחוף את כל אישיותו של האדם. לכן חייבת להיות התגלות אלוהית מוחשית לאדם. זו הדרך היחידה שהאדם יבער באהבת ה' וישתוקק לקרבתו כל חיו.

הרחבות

כוחה של הראייה

תְּסַדֵּר לְבַיְאֵי... בְּמָה שֶׁהוּא רוֹאֵה בְּפַעַם אַחַת בְּרִגְעֵ אֶחָד. במספר מקומות בתנ"ך מצינו שהראייה עושה רושם רב. כשרצה בלק שבלעם יקלל את ישראל, לקחו לראות את ישראל: "ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם" (במדבר כב, מא), וכפי שפירש שם הרמב"ן: "היה מעלה אותו במקום שיראנו, כדי שיתכוין אליו בקללתו ולא תפרד נפשו מהם, כי אלה מכחות הנפש להיות דבקה בעת הראייה, כידוע מענין החכמים (ב"ק קיז). דלו לי גבינאי דבעינא למחזייה, דלו ליה, יהב ביה עיניה ונח נפשיה" (ביקש שירימו את גבות עיניו כדי שיוכל לראות את האמורא שישב לפניו, הרימו אותם, נתן בו עיניו ומת).

הספורנו בפירושו לפסוק זה, מטביר שמטרת הראייה של בלעם הייתה: "כדי לתת עיניו בם". הספורנו משווה זאת לשתי ראיות אחרות הנמצאות בתנ"ך. האחת, ראייתו של אלישע הנביא. לאחר שריפא את מימי יריחו, זלזלו בו כמה נערים, ואמרו לו: "עלה קרח עלה קרח" (מלכים ב ב, כג), מה עשה אלישע? "ויפן אחריו ויראם ויקללם" (שם כד). השנייה הפוכה מהראשונה, ראייה לטובה - לפני מותו של משה נאמר: "ויעל משה מערבת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו ה' את כל הארץ" (דברים לד, א). מטרת הראייה הזו הייתה שמושה יברך לפני מותו.

שאלות לדין

מה המקום של תיאטרון, קולנוע וכדומה בעבודת ה'?
איך צריך להתייחס לספרים כמו "המהפך", "צפונות התנ"ך" וכדומה בבניין האמונה?

הצורך בדמיון מוחשי

ד אָמַר הַפּוֹדֵר: הַאִין זֶה שְׂפָאָשֶׁר תִּשָּׂג בְּשִׁכְלֵ אֱלֹהִיּוֹת וְאַחַדוֹתוֹ וְיִכְלָתוֹ וְיִדְעֵתוֹ, וְשֶׁהִכַּל מְאֵתוֹ, וְשֶׁהִכַּל צְרִיכִים לוֹ וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶם, תִּשָּׂג הִרְאָה מִפְּנֵי וְהֵאֱהָבָה לוֹ, וְלֹא נִצְטָרֵךְ לְהַגְשִׁמָּה הַזֹּאת?

ה אָמַר הַחֶבֶר: זֹאת טַעֲנַת הַמְתַּפְּלֶסְפִּים, אַךְ אֲשֶׁר נִרְאָה מִן הַנֶּפֶשׁ הַאֲנוּשִׁית, שֶׁהִיא יִרְאָה בְּנוֹכְחוֹת דְּבָרִים מוּחְשָׁיִים מִפְּחִידִים מֵה שְׂאִינָה יִרְאָה פְּאָשֶׁר נִסְפָּר לָהּ עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁהִיא חוֹשֶׁקֶת בְּצִוְרָה הַיָּפָה הַנוֹכַחַת, הַנִּרְאִית, מֵה שְׂאִינָה חוֹשֶׁקֶת פְּאָשֶׁר נִסְפָּר לָהּ עֲלֵיהָ. וְאֵל תִּתְּמִין לְמַתְחָפֶם אִם יִדְמָה שֶׁתִּמְשֹׁךְ לוֹ הַמְחַשְׁבָּה בְּרִצְפּוֹת וּבְסֻדָּר עַד שֶׁיִּשְׂיֵג אֶת כָּל הָעֵנְיָנִים הַצְּרִיכִים בְּאֱלֹהִיּוֹת בְּשִׁכְלוֹ בְּלִבָּד, מִבְּלִי לְסַמֵּךְ עַל מוּחְשֵׁוֹ, וּמִבְּלִי אֲשׁוּר בְּרִאִית מְשָׁל, אִם בְּמִלִּים אוֹ בְּכַתָּב אוֹ בְּצִוְרָה נִרְאִית אוֹ דְּמִיוֹנִית. הֲלֹא תִרְאָה שְׂאִינָה יְכוּל לְהַשִּׁיג עֵינָיו תִּפְלָתָהּ בְּמִחְשָׁבָה לְבָדָה בְּלִי קְרִיאָה, וְלֹא תוּכַל לְסַפֵּר עַד מְאָה, לְמַשָּׁל, בְּמִחְשָׁבָה בְּלִבָּד בְּלִי דְבוּר, כֹּל שֶׁפֶן אִם תִּרְצָה לְהַרְפִּיב אֶת הַמְּאָה מִמְּנִינִים שׁוֹנִים, וְלֹא חֲחוּשׁ אֲשֶׁר יִנְהַל אֶת הַסֻּדָּר הַשִּׁכְלִי הַזֶּה בְּמִשְׁלִים וְדְמוּיִים, לֹא הִיָּה מְנַהֵל. כִּי תִסְדֵּר לְנִבְיָא גְדֻלַּת ה' וְיִכְלָתוֹ וְרַחֲמָנוּתוֹ וְיִדְעֵתוֹ וְחִיּוּתוֹ וְתִמְיִדוֹתוֹ וְשִׁלְטוֹנוֹ, וְאֵי הַצְּטָרְכוֹתוֹ לְכָל וְהַצְּטָרְכוֹת הַכָּל אֵלָיו, וְנִבְדָּלוֹתוֹ וְקִדְשָׁתוֹ, בְּמָה שֶׁהוּא רוֹאֵה בְּפַעַם אַחַת בְּרִגְעֵ אֶחָד מֵעֲצֵם הַצִּוְרָה הַהִיא הַנִּבְרָאת לוֹ וְהַדְרָה, וְהַתְּכַנּוּת וְהַפְּלִים הַמְזוּרִים עַל הַיְכָלָת, כִּי הַנְּטוּיָה וְהַחֶרֶב הַשְּׁלוּפָה וְהָאֵשׁ וְהַרוּחוֹת וְהַבְּרָקִים וְהַרְעָמִים הַמְשֻׁמְשִׁים בְּצוּיָיו, וְהַדְּבוּר הַנוֹבֵעַ מִזֶּה בְּאַזְהָרוֹת, וְהוֹדְעַת מֵה שֶׁהִיָּה וְיִהְיֶה, וְעַמִּידַת בְּנֵי אָנוּשׁ וְהַמְּלֶאכִים לְפָנָיו נִכְנָעִים, וְנִבְעִיעַת כָּל צְרִיכֵיהֶם מְאֵתוֹ, יִסְפִּיק לָהֶם וְלֹא יִחְסְרוּ, וְיִרִים הַשֶּׁפֶל וְיִשְׁפִּיל הָרֶם, וְיִפְשֹׁט יָדוֹ לְשָׁבִים וְיִקְרָא אֲלֵיהֶם "מִי יוֹדֵעַ יֵשׁוּב וְנַחֵם הָאֱלֹהִים", וְיִכְעַס וְיִקְצַף עַל הַרְשָׁעִים, מַעֲבִיר וּמְמַנֶּה, וְלִפְנֵי "אֵלֶף אֶלְפִין יִשְׁמְשׁוּנָה" וְגו'. כֹּל זֶה וְהַדּוּמָה לוֹ יִרְאָה אוֹתוֹ הַנְּבִיא בְּהַרְף עֵין, וְיִהְיֶה הִרְאָה וְהֵאֱהָבָה תְּקוּעוֹת בְּנִפְשׁוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּיו, וְיִלֵּךְ חוֹשֶׁק וּמְשֻׁתָּק כֹּל יְמָיו וּמְיַחַל שִׁירְאָה אֵלָיו פַּעַם שְׁנִיָּה אוֹ שְׁלִישִׁית. וְכִבֵּר נְחָשְׁבוֹ לְשַׁלְמָה לְדָבָר גְּדוֹל שְׁתֵּי הַפְּעָמִים, כְּאָמְרוֹ: "הַנִּרְאָה אֵלָיו פְּעָמִים". הִישָׁג כְּמוֹ זֶה לְפִילוֹסוֹף בְּמִחְשָׁבָתוֹ?

ו אָמַר הַפּוֹדֵר: לֹא יִתְנַן זֶה, כִּי הַמִּחְשָׁבָה אֲמָנָם הִיא כְּסָפוֹר, וְאֵי אֲפָשֶׁר לְתַאֵר שְׁנֵי דְבָרִים בְּיַחַד, וְאֲפִלוּ הִיָּה אֲפָשֶׁר, אֵי אֲפָשֶׁר לְשׁוּמַע לְהַשִּׁיג שְׁנֵיהֶם יַחַד. כִּי הִנֵּה הַפְּרָטִים אֲשֶׁר אָרָאם מְהֵעִיר וְאֲנִשְׁיָה בְּשַׁעַה אַחַת, לֹא יִכְלֵם חֲבוּר גְּדוֹל, וְכִבֵּר הַגִּיעָה לִי בְּעַת אַחַת אֲהָבָה לְעִיר אוֹ שְׁנָאָה, וְאֵלּוּ הֵיוּ קוֹרְאִים זֹאת לְפָנָי מְחַבּוּר, לֹא הִיָּה נִכְנָס בְּנִפְשִׁי, וְהַמִּחְשָׁבָה מְתַבְּלָבֶלֶת בְּמָה שֶׁיִּפְגְּעָנָה מִן הַהֲשַׁעְרָה וְהַדְּמִיוֹן לְדְבָרִים שֶׁקָּדְמוֹ, וְלֹא יִתְבַּרֵּר לָהּ דְבַר שָׁלֵם.

אשור - חיזוק. **ממנינים שונים** - מחיבור של כמה מניינים קטנים שספרת, שביחד הם מסתכמים למאה [הערת הרב שילת]. **הצטרבות הכל אליו** - כל המציאות זקוקה לה' שיקיימה. **הנובע מזה** - מן הצורה. **ישמשונה** - משרתים אותו. **שתי הפעמים** - שזכה בהם לגילוי נבואה. **לא יתכן זה** - הפילוסוף לא יגיע להשגת הבורא כפי שהנביא משיג. **כסיפור** - מורכבת מפרטים רבים הנקלטים בזה אחר זה. **בעת אחת** - בראייה אחת. **דברים שקדמו** - דעות קדומות.

ביאורים

ישנה השפעה של גרמי השמים על העולם שבו אנו חיים. זוהי תפיסה שקיימת בעולם אלפי שנים, והתפתחה לתורה שלמה שנקראת אסטרונומיה. ריה"ל אינו מכחיש תורה זו אלא תוחם אותה. ראשית, ההשפעה של גרמי השמים עוסקת באופן ישיר בצדדים החיצוניים של האדם ולא בעצם אישיותו ובמאורעות חייו. דוגמה בולטת ניתן להביא מאופיים השונה של עמים אשר חיים בארצות הקור ועמים אשר חיים בארצות חמות. אך כל זה אינו נוגע למהותו של האדם ולכיוון שהוא נותן לחייו. בזה אין לכוכבים כל השפעה מה שקובע הוא רק מה שהקב"ה גזר על האדם. את זה אין אנו יכולים לדעת מראש, ולכן כל דבריהם של האסטרונומים על כך שניתן לדעת מה יקרה לאדם ביום מסוים לפי זמן לידתו אינם אלא השערות.

ריה"ל נותן קריטריון מאוד ברור לאסטרונומיה. מה שכתוב בתלמוד ונשען על חכמת ישראל - הוא נכון ואמיתי. אם חכמי ישראל קיבלו זאת - אנו סמוכים ובטוחים שהם בדקו היטב או קיבלו במסורת שידיעה אסטרונומית זו היא נכונה, כמו למשל, מה שהגמרא אומרת [שבת קנו, א] שמי שנולד במזל מאדים - אפשר שיהיה שוחט או מוהל אך ידיעה שאינה מאוששת על ידי חכמי ישראל - היא ידיעה כוזבת שאין לה שום חשיבות.

לפי הסבר זה, מובן שישנם זמנים מסוימים שיותר מסוגלים להידבקות בקב"ה, כמו הימים הנוראים, וכמובן זמני התפילות. אלו רגעים שהתורה וחכמי ישראל מסרו לנו שהם עת רצון, וצריך לנצלם ולהתרומם על ידם.

הרחבות

כוחה של ראייה בכוכבים

תנוח דעתנו על מה שגזפר מחכמת הכוכבים אצל החכמים ז"ל. בכמה מקומות בדברי חז"ל מצינו שהתייחסו לראייה בכוכבים. מצד אחד ראינו בדבריהם כמה פעמים שהחזוים בכוכבים הצליחו לחזות דברים שאכן קרו, אולם, מצד שני, ראייתם של החזוים בכוכבים מוגבלת, כמו שמצינו בדברי רש"י על בלק: "ראש הפעור - קוסם היה בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור ולא היה יודע במה, אמר שמה הקללה תחול עליהם משם, וכן כל החזוים בכוכבים רואים ואינם יודעים מה רואים" [פירוש רש"י לבמדבר כג, כח].

מקור לדברי רש"י מצינו בדברי המדרש בעניין אשת פוטיפר. המדרש שואל מדוע סמכה התורה את פרשת ירידתו של יוסף למצרים ואת מעשה אשת פוטיפר למעשה יהודה ותמר? ומתוך: "ר"ש בר נחמן אמר כדי לסמוך מעשה תמר למעשה אשתו של פוטיפר, מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים, דאמר רבי יהושע בן לוי רואה היתה באסטרונומיה (חזוים בכוכבים) שלה שהיא עתידה להעמיד ממנו בן ולא היתה יודעת אם ממנה אם מבתה" [בראשית רבה פה, ב]. בהמשך שם דורש המדרש בהקשר זה את הפסוק: "החזוים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך" [ישעיה מז, יג], ודורש: "ר" איבו אמר מאשר ולא כל אשר", כלומר, החזוים בכוכבים יכולים לראות חלק ממה שיקרה ולא כל מה שיקרה.

שאלות לדין

לאור הדברים כיצד נפרש את מאמר חז"ל "אין מזל לישראל"?

איך נדע מה תלוי בנו ומה הוא גורלנו? יש דבר כזה בכלל גורל?

ז **אמר החבר:** אבל אנחנו ככבדי הראיה אשר לא יוכלו לסבל ראית האור ההוא, ולפיכך נסמך על הפקחים אשר קדמונו, היכולים לראותו. וכמו שהפקח אי אפשר לו לראות את השמש, ויורה עליה לזולתו, וילמדו להביט אליה רק בעתות התחלה היום ובמקומות נשקפים שהשמש זורחת עליהם, כן הפקח באור האלהי יש לו עתים ומקומות שבהם יראה האור ההוא, ועתים הן עתות התפלות, כל שכן בימי התשובה, והמקומות הם מקומות הנבואה.

ח **אמר הפנור:** אם כן אני רואה אותך מודה לבעלי השעות והקומות, פחזים בפוככים.

ט **אמר החבר:** וכי אנו דוחים שיש לעליונים רשם בארציים? אדרבה, מודים אנו כי חמרי ההנהיג וההפסד על ידי הגלגל, אבל הצורות על ידי מנהיגו ומנהלו, והשם אותן פלים להעמדת כל מה שירצה מן המותהים, מבלי שגדע פרוטם. והחזוה בפוככים טוען שהוא יודע הפרוט, ואנחנו מכחישים אותו בזה, ונגזר שלא ישיג זאת בשר ודם. ואם נמצא מן החכמה ההיא דבר נסמך אל חכמה אלהית תוריית - נקבלהו, ונזהר תנוח דעתנו על מה שגזפר מחכמת הכוכבים אצל החכמים ז"ל, בצפייה שהוא מובא מלפני אלהי והוא אמת. ואם לא - הרי פלו השערה, וגורל בפשמים, שיותר נאמן ממונו גורל העפר. לפיכך, מי שיראה האורות ההם הוא נביא האמת, והמקום אשר יראה בו הוא המקום הראוי לכון אליו באמת, לפי שהוא מקום אלהי, והתורה אשר תבוא על ידו היא תורת אמת.

אנחנו - ההמון. האור ההוא - ההארה הנבואית. במקומות נשקפים - השתקפות של השמש ולא ראייה ישירה. בעלי השעות - המאמינים שיש שעות מסוימות המסוגלות לדבר מסוים. לעליונים - למערכת המזלות. רשם בארציים - השפעה על המתרחש בעולמנו. חמרי ההנהיג וההפסד - קיום הדברים שבעולם וכיליונם. הצורות - הצורות הרוחניות ומערכת הגלגלים. מנהיגן - ה'. אותן - הצורות. הפרוט - שמזל מסוים מסוגל לדבר מסוים. דבר נסמך וכו' - ידיעות אסטרונומיות המקובלות מחז"ל. גורל העפר - גורל שמטילים כאן בארץ.

ביאורים

בסוף הפסקה הקודמת חוזר החבר על העיקרון שהזכיר כבר [מאמר שני ד] שארץ ישראל היא המקום המיוחד לנבואה. אדם פשוט לא יכול לחוש את קדושתה של ארץ ישראל אך הנביא שהתעלה למדרגות גבוהות, יש בכוחו לחוש את ייחודם של הזמן והמקום. מהעובדה שהנביאים התנבאו דווקא בארץ ישראל או בעבורה, אנו מסיקים שיש מעלה מיוחדת לארץ ישראל. כחיוזק לדבריו של החבר, ריה"ל מביא ראיה מדתות הנצרות והאסלאם שגם הם ייחדו את ארץ ישראל משאר הארצות.

בעקבות דבריו של מלך הכוזרים, ריה"ל עוסק מעט באמונתם של הנצרות והאסלאם. אף שמאמיני דתות אלו אומרים שיש מעלה מיוחדת בארץ ישראל, הם סותרים זאת במעשיהם. המוסלמים מתפללים לכיוון האבן שבמכה כהמשך לעבודה זרה קדומה שהייתה נהוגה במקומם, והנוצרים לא מבטאים במעשיהם את קדושתה של הארץ.

הנצרות והאסלאם רוממו את העולם שהיה שרוי בעבודת אלילים, לאמונה באל אחד, כהכנה לביאת המשיח (עיין רמב"ם הלכות מלכים יא ד). על אף שהם מאמינים באל אחד, הם עדיין רחוקים מלהיות עובדי ה'. במקום להיפגש עם דבר ה' המאיר כאש והשמם - "הלווא כה דברי קאש נאם ה'" [ירמיה כג, כט], הם הולכו שולל על ידי נביאים שהורו להם דרך מוטעת שיש בה רק מעט אמת המשולה ל"קוטב" שרוב ימות השנה חשוך שם וגם כשיש אור, אלו רק קרני אור מועטים.

שונים הם עם ישראל, שעמדו כולם בהר סיני ונפגשו עם האור האלוהי הגדול "אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום" [מכות כד.]. לא כל העם היה במדרגת נבואה, אך כל אחד ספג את האור כפי יכולתו. בשונה מיש"ו ומוחמד-משה רבנו לא היה הנביא היחיד, אלא היו נביאים רבים בעם ישראל בימי משה רבנו ואחריו. וכולם העידו "משה אמת ותורתו אמת".

הרחבות

הפער שבין הנצרות והאלילות לאמונת ישראל

ושנתיתם יתרון למקום הנבואה היא באמירה, ועם זה הם פונים אל מקומות שהיו לאלילים. לפי דברי ריה"ל הללו, למרות שהדתות השונות מייחסות חשיבות לארץ ישראל, עדיין הן עומדות בניגוד גמור לאמונת ישראל, ולכן באופן מעשי עיקר פנייתם היא למקומות השייכים רק לאלילות.

הרב קוק, מתייחס לקשר שבין הנצרות לאלילות ולהתנגדותם לישראל: "האלילות הרגושה בישראל, ביהדות, את אויבתה היותר גדולה, את הכח, אשר לפי מדת הגלותו יצר לה העולם, ותצא שנהא אינסטינקטיבית עזה לישראל מכל הגויים. המינות, אף-על-פי שהשתדלה להנזר מן האלילות הרשמית, מכל מקום נוסדה על בסיסים קרובים לאליליים. לא היתה יכולה להתפלש בתוך אומות אלילות, אשר האלילות חדרה בתוכיות נשמתן, דמן ובשרן, כי אם בקחתה לה סגנון אלילי לרפידתה והשטחת סגנונה. יודעת היא יפה, שאם באפס יד יתמסמס ויכלה הסגנון האלילי, הרפוד לה, לא תמצא עוד מעמד בחיים למטבעה המיוחדת ותוכרח להבלע בליעה רוחנית ביהדות, מקורה, על כן עומדת היא גם כן על נפשה, ותמלא שנאת מות ליהדות ולישראל מחזיקיה" [אורות התחיה א, ב].

שאלות לדין

מדוע יהודים רבים לא עולים לארץ? אפילו הגויים מודים בקדושתה! כשואמרים לכם שיש מי שמבין ויודע ומכוון אתכם, איך אתם מגיבים? "זה תלוי", במה?

אמר הכוזרי: יתר על כן. הדתות אשר אחרים, כפאשר יודו באמת ולא יכחישוה, פלם נותנים יתרון למקום ההוא, ואומרים שהוא מקום עלית הנביאים ושער השמים ומקום התחיה, ושהנפשות אליו יתקבצו, ושהנבואה בבני ישראל, אחר נתינת היתרון לאבותיהם, וההודאה במעשה בראשית והמבול ורב מה שבתורה, וחוגגים אל המקום הנכבד ההוא.

אמר החבר: אמןם הייתי מדמה אותם לגרים אשר לא קבלו כל ענפי המצוות אלא עקריהן, אלמלא סתירת מעשיהם לדבריהם, ושינתיתם יתרון למקום הנבואה היא באמירה, ועם זה הם פונים אל מקומות שהיו לאלילים במקומות שארע שהיה בהם המונם, ולא נראה בהם רשם אלהי, ועם השאירם חקות העבודות הקדומות וימי תגיהם ועלייתם אליהם לרגל, ולא שנו אלא הצורות אשר היו שם, מחו אותן ולא מחו חקותיהן, עד שפמעט אמר שאמריו יתעלה: "ועבדת שם אלהים אחרים עץ ופאבן", ושינות זאת פמה פעמים, אמןם הוא רמז אל אלה אשר מרוממים את העץ ואשר מרוממים את האבן. ואנחנו ברבות הימים משתנים אליהם בעוונותינו. אכן אמונתם אינה אלא לאולה, כמו עם אבימלך ועם נינוה, ומתפלספים אודות האל. ומנהיג כל אחת משתי הפתות אמר שהוא השיג האורות האלהיים ההם במקורם, רצוני לומר: בארץ ישראל ושמשים העלה לשמים וצוה להישיר אנשי העולם כלו. והיו פונים אל הארץ ההיא, ולא נמשך הדבר אלא מעט עד שהחלו לפנות אל מקום המונם. הלא זה כמי שרצה להישיר בני אדם פלם אל מקום השמש, אבל הם כבדי ראיה שאין להם יכלת לךר, ואינם יודעים מהלכה, ונשא אותם אל קטב הדרום או הצפון ואמר להם: פאן השמש, הקבילוה, תראו אותה, ולא יראוה.

והמנהיג הראשון, משה עליו השלום, פבר העמיד ההמון אצל הר סיני לראות את האור אשר ראהו הוא אלו היתה להם יכלת לךר פיקלתו, ואחר כך קרא לשבעים הזקנים וראהו, כמו שאמר: "ויראו את אלהי ישראל", אחר כך אסף את השבעים השנים, וחל עליהם מאור הנבואה מה שהיה מתאים להם, כמו שאמר: "ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים", ומעידים קצתם לקצתם במה שהם רואים ומה שהם שומעים, וישללו המושבות הרעות מן האמה, שתחשב הנבואה לטענה של היחידים שטענו אותה, פי לא תתכן ההספמה בקהלים ההם, כל שפן פאשר רבו, והיו חבורות, משתנים עם אלישע בידיעת יום העלות אליהו, פאמרם לו: "הידעת פי היום ה' לקח את אדניך". וכלם עדים למשה מחזקים תורתו.

לאבותיהם - אברהם יצחק ויעקב. מדמה אותם וכו' - לשבחם, אבל יש לגנותם בגלל סתירת מעשיהם. באמירה - באמירה בלבד ללא מעשה. שהיה בהם המונם - שבמקרה נמצאו בקרבת המקום רבים מבני הכת. מרוממים את העץ, מרוממים את האבן - הנוצרים (עץ הצלוב), והמוסלמים (האבן שבמכה) [הערת הרב שילת]. משתנים אליהם - ראה מהדורת שילת הערה 92. לאלוה - באחדות ה'. ומתפלספים - אמונת הדתות קרובה לאמונת הפילוסוף. מקום המונם - בו נמצאים רבים מהמאמינים. המחשבות הרעות - החשד מתרמית. משתנים וכו' - נקט דוגמה להמחיש.

ביאורים

יש חילוק גדול בין המאמין בדת מסוימת לפילוסוף. עניינו של הפילוסוף הוא רק להגדיר ולברר בשכל נושאים מורכבים. הוא מנסה לברר את מקום כדור הארץ ביחס לגלקסיה, והאם כדור הארץ שטוח או עגול. כמו כן, הפילוסוף עמל על הגדרות שכליות לנושאים רוחניים. הוא מנסה להגדיר את מהותו של 'הא-ל', שאלת הימצאות העולם והשגחתו של 'הא-ל' על העולם. כיוון שכונת הפילוסוף היא רק להשכיל, אף אם יגיע אל מסקנה מסוימת היא תישאר בתור 'דיעה שכלית' בלבד ולא תשפיע כלל על דפוס חייו. למשל, אם הפילוסוף יגלה שיש בורא לעולם, לא תהיה לידיעה זו כל השפעה מעשית על אורח חייו.

שיטת הפילוסופים בימי הכוזרי הייתה שהעולם לא נברא אלא הוא קיים מאז ומעולם כמו הא-ל. הא-ל לא מתעניין במה שקורה בעולם, לא יודע מה קורה ודאי שגם אינו פועל בעולם. לכן, אין דרך חיים שרצויה על ידי הא-ל, אלא "איש הישר בעיניו יעשה".

לעומת הפילוסוף, עיסוקו של איש הדת הוא בדרך חיים. האמונה באל ובבורא גוררת אחריה את החיוב במצוותיו וההתמסרות המוחלטת אל דבר הא-ל. המאמין לא מסתמך על הבנותיו השכליות, שכן המסקנות השכליות בנושאים רוחניים תמיד מסופקות שכן תמיד יהיה ניתן לומר סברה הפוכה. לכן המאמין מסתמך על המסורת והנבואה.

על פי חילוק זה בין הפילוסוף ולמאמין, טוען מלך הכוזרים שהנוצרים והמוסלמים דומים ליהודים בדרך החיים, ובכך שהם מאמינים באל אחד. אמנם, ריה"ל מבאר, שדמיון זה הינו חיצוני בלבד. אמונתו היא בכך שה' בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו' על ידי שליחו הנאמן משה רבנו. כל מי שטוען שהתורה השתנתה, הרי הוא סותר את כל אמונתנו, ורוחקים אנו ממנו כמרחק מזרח ממערב. ואף ירבעם וסיעתו שעבדו עבודה זרה, קרובים יותר אלינו, שכן הם האמינו בתורתנו וחסתם היה שעבדו לה' דרך אמצעים גשמיים שלא ציווה.

הרחבות

היחס לגדלותו של ירבעם ולחטאיו

הנה ירבעם וסיעתו יתרו קרובים אלינו, והיו עובדי עבודה זרה. הגמרא מספרת על גדלותו של ירבעם לפני שחטא: "וימצא אתו (את ירבעם) אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה. מאי בשלמה חדשה? אמר רב נחמן: בשלמה חדשה, מה שלמה חדשה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי. דבר אחר: שלמה חדשה - שחידשו דברים שלא שמעה און מעולם. מאי ושניהם לבדם בשדה? אמר רב יהודה אמר רב: שכל תלמידי חכמים דומין לפנייהם כעשבי השדה. ואיכא דאמר: שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה" [סנהדרין קב:].

לפי זה, קשה להבין כיצד אדם גדול שכזה, הגיע לחטאים חמורים מאוד, וכדברי הגמרא: "אמר רב נחמן: גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם, שנאמר 'ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגני ושבנו אל רחבעם מלך יהודה'... מיד 'ויעץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוק מארץ מצרים'..." [סנהדרין קא:]. ובפסוק אחר נכתב: "ויחד ירבעם את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולה" [מלכים ב' יז, כא].

לפי דברי ריה"ל כאן, הדברים מובנים יותר, כיוון שריה"ל מסביר את חטאו של ירבעם בעשיית העגלים בדומה להסברו על חטא העגל, שלא הייתה עוובה מוחלטת של עבודת ה'.

שאלות לדיון

את הפילוסוף מעניין מה אמת ומה שקר ואת בעל התורה מעניין מה טוב ומה רע. האמנם? מה בלימוד התורה נותן לה את המימד האלוהי?

לעילוי נשמת הרב שלמה בן רבי שלום אלטר

יב אמר הפוזרי: אָבֵל הֵם יוֹתֵר קְרוֹבִים אֵלֵיכֶם מֵהַפִּילוֹסוֹפִים.

יג אמר החבר: רחוק מה שפיין בעל התורה והמתפלסף, כי בעל התורה מבקש האלהים לתועלות גדולות חוץ מתועלת ידיעתו אותו, והמתפלסף אינו מבקש אלא כדי לתארו על אמתתו, כמו שהוא מבקש לתאר את הארץ שהיא, למשל, במרפז הגלגל הגדול ואינה במרפז גלגל המזלות, וזולת זה מן הידיעות, ושהסכלות בידיעת האל אינה מזיקה אלא פסכלות בידיעת הארץ למי שאמר שהיא שטוחה, והתועלת אצלו אינה אלא ידיעת הדברים על אמתתם, להדמות לשכל הפועל ויעשה הוא, בין שיהיה מאמין בדת או כופר, לא ישים לב לזה אם התפלסף. ומעקרי אמונתו: "לא ייטיב ה' ולא ירע", והוא מאמין בקדמות העולם, ואינו סבור שאי פעם היה נעדר עד שנברא, אלא לא סר ולא יסור, ושהאל בוראו על דרך ההשאלה, לא לפי מובן המלה, ואמנם ירצה באמרו 'בורא' - פועל, שהוא סבתו ועלתו, ולא סר העלול מהיות עם העלה, אם העלה בכת העלול בכת, ואם תהיה בפעל העלול בפעל, והאל עלה בפעל, ולפיכך עלולו בפעל בכל עת שהוא עלתו. אבל הם, אף אם רחקו זה הרחוק, יש להם התנצלות, לפי שלא השתיתו החכמה האלהית אלא בדרך ההקש, וזה מה שהביא אליו הקשם. והישרים שבהם יאמרו למאמינים בדת מה שאמר סוקרטס: "הוי העם, הנה חקמתכם זאת האלהית איני מכחישה, אלא אני אומר שאיני מקיפה, אבל אני חכם בחכמה אנושית". ואולם אלה הדתות, כשעור אשור קרבו רחקו, ולא - הנה ירבעם וסיעתו יתרו קרובים אלינו, והיו עובדי עבודה זרה, והם ישראל נמולים שומרי שבת ושאר המצוות, חוץ ממעט שצריך ההנהגה המדינית גרם להם לעבר עליהן, והם מודים באלהי ישראל המוציאם ממצרים, כמו שאמרנו בעושי העגל במדבר. ותכלית יתרונם של אלה היא שלילת התמונות, אבל מאז שישנו את כיוון התפלה, ובקשו את הענין האלהי במקום שאינו נמצא, חוץ משנותם את רב המצוות השמעיית, הרי כבר רחקו מאוד.

הם יותר קרובים - הנוצרים והמוסלמים. לתועלות גדולות - כקיום מצוות ועבודת ה'. ושהסכלות וכו' - דעת הפילוסוף שהסכלות וכו'. שטוחה - ולא עגולה. הוא הוא - שכל הפילוסוף יעשה לשכל הפועל. שהוא - ה'. עלה בפועל - מה נאצל העולם. עלולו בפועל וכו' - העולם קדמון ונצחי כמו ה' שהוא עילת העולם. איני מקיפה - איני יודעה. כשיעור אשר קרבו רחקו - הנצרות והאסלאם הן מצד אחד קרובות ליהדות בהיותן מאמינות בהתגלות וכו', אך מצד אחר דווקא בגלל זה הן רחוקות, כי ביטלו את מצוות התורה. צרך ההנהגה המדינית - המאבק של ירבעם נגד ממלכת יהודה. יתרונם של אלה - בעלי הדתות על ירבעם.

ביאורים

לאחר שהחבר ביאר את ההבדל בין הפילוסוף לבין ירבעם, טוען מלך כוזר שאף בין ירבעם לאחאב ישנו הבדל מהותי. אחאב היה מעובדי הבעל שסברו שהשמש הוא האלוה ואין מלבדו והוא נחשב "מומר לעבודה זרה" [חולין ד:]. לעומת זאת חכמים נמנעו מלהתייחס כך לירבעם. אמנם הוא היה עובד עבודה זרה, אך יתרונו היה שאף-על-פי-כן כל כוונתו הייתה לה' אלוהי ישראל. על אף שלירבעם ולאחאב אין חלק לעולם הבא [סנהדרין צ.], אנו למדים שיש הבחנה ביניהם בגלל הכוונה השונה.

החבר מסכים עם דברי מלך כוזר וחוזר לעניין תארי ה'. הוא מביא משל על השמש; השמש מקרינה את אורו לכול. המשמעות של האור משתנה לפי העצם שהוא פוגש. אל המים- האור חודר ומאיר. לעומת זאת אל האדמה לא. כן בנמשל "כי שמש ומגן ה' אלהים" [תהילים פד] אלוהים מאיר את אורו על הנפשות באופן שווה. יש נפשות שמוכנות יותר לקבל את האור האלוהי ויש שפחות. ככל שהנפש מסוגלת לקבל יותר את האור האלוהי מתגלה בה יותר שם שמים. ישנה הבחנה בין ישראל לאומות, ואף בתוך עם ישראל ישנם דרגות. הנביאים הם המוכנים ביותר לקבל את האור ואצלם מתגלה ה' בשמו המיוחד. לעומת זאת אצל שאר בני האדם הוא מתגלה בשם אלוהים. האדם נברא אחרון, הוא נועד להשלים את כל מה שנברא לפניו. כאשר האדם מגלה את כוחותיו בשלמות, כאשר מאיר בו האור האלוהי במלואו, ישנה השלמה גם של העולם כולו וגם של שם ה' שהתגלה בו.

הרחבות

ההבדל שבין ירבעם לאחאב

לְהַבְדִּיל בֵּין סִיעַת יִרְבְּעָם וּבֵין סִיעַת אַחְזָב. מקור ההשוואה זו מצוי כבר בדברי הגמרא: "אמר רבי יוחנן: קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם. ומפני מה תלה הכתוב בירבעם מפני שהוא היה תחילה לקלקלה" [סנהדרין קב:]. השוואה זו מופיעה כבר בפסוקים העוסקים באחאב: "ויהי הנקל לכתו בחטאות ירבעם בן נבט" [מלכים א טז, לא], ופירש רד"ק: "הנקל לכתו - אם היה בעיניו נקל ללכת בחטאת ירבעם והם העגלים כן הראה במעשיו כי נקלים היו בעיניו אותם החטאות ולקח אשה מגויי הארצות לחטוא עוד ולעבוד הבעל".

ההשוואה בין אכילה אצל ירבעם לאחאב

הָיָה מְסַפְּקִים הַחֲכָמִים אֵיךְ אָכַל יְהוֹשֻׁפֵּט מִסַּעֲדַת אַחְזָב, וְלֹא הִטִּילֹ דָפִי כִּזָּה בְּסִיעַת יִרְבְּעָם. כוונת ריה"ל לדברי הגמרא: "אמר רב ענן אמר שמואל: ישראל מומר לעבודת כוכבים - מותר לאכול משחיטתו, שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב, שנאמר: 'ויזבח לו אחאב צאן ובקר לרוב ולעם אשר עמו ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד'" [חולין ד:].

בפירוש קול יהודה הקשה המפרש היכן מצאנו אצל ירבעם שמותר היה לאכול אצלו? ותיירץ שזה נלמד מדברי הנביא: "וידבר המלך אל איש האלהים באה אתי הביתה וסעדה ואתנה לך מתת: ויאמר איש האלהים אל המלך אם תתן לי את חצי ביתך לא אבא עמך ולא אכל לחם ולא אשתה מים במקום הזה: כי כן צוה אתי בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים..." [מלכים א יג, ט-ז]. משמע שהסיבה לאי אכילתו היא הנבואה ולא איסור אכילה אצל מומר (ועיין בפירוש אוצר נחמד שחלק).

שאלות לדיון

מה התועלת בבאור ההבדל בין ירבעם לאחאב? שניהם רשעים וזהו!

"לב העולם אתה", איך אפשר להגיע למעלה זו?

ההבדל בין ירבעם לאחאב

יְדֹ אָמַר הַכּוֹזֵרִי: רְאוּי לְהַבְדִּיל בֵּין סִיעַת יִרְבְּעָם וּבֵין סִיעַת אַחְזָב בְּחֻלּוּקֵי אַחְזָב. כִּי הִנֵּה עוֹבְדֵי הַבַּעַל הֵם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה גְמוּרִים, וּבִזְהָ אָמַר אֱלֹהֵינוּ: "אִם ה' אֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם הַבַּעַל לְכוּ אַחֲרָיו", וּבָהֶם הָיוּ מְסַפְּקִים הַחֲכָמִים אֵיךְ אָכַל יְהוֹשֻׁפֵּט מִסַּעֲדַת אַחְזָב, וְלֹא הִטִּילוּ דָפִי כִּזָּה בְּסִיעַת יִרְבְּעָם, וְלֹא הָיָה הַגְּנָי שֶׁל אֱלֹהֵינוּ עַל עֲבוֹדַת הָעֲגָלִים כַּאֲשֶׁר אָמַר "קִנְיָא קִנְיָתִי לַה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת", כִּי הִנֵּה סִיעַת יִרְבְּעָם לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, וּבִנְיָאֵיהֶם נְבִיאֵי ה', וּבִנְיָאֵי אַחְזָב נְבִיאֵי הַבַּעַל. וּכְבָר הַקִּים ה' אֶת יְהוּא לְמַחֹת רִשָּׁם אַחְזָב, וְהִשְׁתַּדֵּל אוֹתָהּ הַהִשְׁתַּדְּלוּת בְּתַחְבּוּלָה הַיָּא, בְּאִמְרוֹ: "אַחְזָב עֲבַד אֶת הַבַּעַל מֵעַט יְהוּא יַעֲבִדְנוּ הַרְבֵּה", עַד שֶׁמָּחָה רִשָּׁם הַבַּעַל, וְלֹא הִתְנַגַּד לְעֲגָלִים. וּבְעֲלֵי הָעֲגָל הִרְאִישׁוּן וְסִיעַת יִרְבְּעָם, וּבְעֲלֵי הַבָּמוֹת וּפְסָל מִיָּכָה, כָּלֵם לֹא הָיוּ מְכַנְּיִם אֶלָּא לַאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל עִם עֲבָרָה שְׁחָבִים עוֹשִׂיהָ מִיתָה, כְּמִי שֶׁנּוֹשֵׂא אֶת אַחֻזּוֹתָו בְּגִלְל הַכְּרָח אוֹ בְּגִלְל תַּאֲוָה, אֲבָל הוּא מְקַיֵּם אֶת תְּנָאֵי הַנְּשׂוּאִין כְּמוֹ שֶׁצָּנָם ה', אוֹ כְּמִי שֶׁאוֹכֵל חֲזִיר אֲבָל נִזְהָר בְּשַׁחֲטִיטָה וּמִן הַדָּם וְזוֹלַת זֶה מִתְנַאֵי הַמְּאֻכָּל כְּפִי שֶׁצָּנָה בּוֹ.

משל השמש

טו אָמַר הַחֲבֵרִי: הִנֵּה כְּבָר הִעֲרַתְ עַל מְקוֹם סָפֵק, וְאִין אֲצִלִי בּוֹ סָפֵק. וּכְבָר יִצְאָנוּ מֵעֵינֵינוּ בְּתַאֲרִים, הִבָּה נָשׁוּב אֲלֵיהֶם. וְאוֹסִיף לָךְ בְּאוֹר בְּמִשְׁלַח מַהֲשִׁמְשׁ, אֲשֶׁר הִיא אַחַת, אֲבָל יַחֲסִי הַגְּשָׁמִים הַמְּזַבְּלִים אוֹתָהּ מִתַּחֲלָפִים. וְהַשְּׁלָמִים בְּיוֹתֵר בְּקַבּוּל אוֹרָה הֵם הַאֲבָנִים הַטּוֹבוֹת וְהַגְּבִישִׁים, לְמִשְׁלַח, וְהַאֲוִיר הַזָּךְ וְהַמֵּיִם, וְיִקְרָא בְּאֵלָה אוֹר חוֹדֵר, וְיִקְרָא בְּאֲבָנִים הַמְּבָרִיקוֹת וּבְשִׁטְחֵיהֶם הַמְּלַטְשִׁים אוֹר מְבָרִיק, לְמִשְׁלַח, וּבְעֵצִים וּבְקַרְקַע וְזוֹלַתָם אוֹר זוֹרַח, וּבְכָל הַדְּבָרִים פְּלֵם אוֹר סֵתֵם, בְּלִי יְחוּד. וְהַאֲוִיר סֵתֵם הוּא כְּמוֹ אֲמִרְנוּ 'אֱלֹהִים', כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר, וְהַאֲוִיר הַחוֹדֵר הוּא כְּמוֹ 'ה', שֶׁם פְּרָטִי, מִיָּחֵד לִיחֵס אֲשֶׁר בֵּינוּ וּבֵין הַשְּׁלָמִים שֶׁנִּבְרָאָיו בְּאֶרֶץ, רְצוּנֵי לִזְמַר: הַנְּבִיאִים, אֲשֶׁר נִפְשׁוֹתֵיהֶם זְכוּת מְקַבְּלוֹת לְאוֹרוֹ, הַחוֹדֵר בְּהֵם כְּחֹדֵר אוֹר הַשְּׁמֶשׁ בְּאֲבָנִים הַטּוֹבוֹת וּבְגִישִׁים. וְאֵלָה הַנְּפִשׁוֹת יֵשׁ לָהֶן מוֹצֵא וּמְחַצֵּב מְאֻדָּם, כְּמוֹ שֶׁכְּבָר הַתְּבָאָר סֵדֵר הַסְּגָלָה וְהַלֵּב דוֹר אַחֵר דוֹר וְיִתְקוּפָה אַחֵר וְיִתְקוּפָה, וְיִוְצְאֵים הַמּוֹן הָעוֹלָם, מְלַבֵּד אוֹתוֹ הַלֵּב, קְלָפוֹת וְעֵלִים וְשִׁרְפִים וְזוֹלַת זֶה. וּנְקָרָא אֱלֹהֵי הַלֵּב הַזֶּה בְּיָחֻד 'ה', וּבְשִׁלַּח הַתְּחַבְּרוּ בְּאֶדָם הָעֵתֵק שֶׁם 'אֱלֹהִים' אַחֲרֵי כְּלוֹת מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית אֶל 'ה' אֱלֹהִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל: "שֵׁם מְלֹא עַל עוֹלָם מְלֹא", וְשִׁלְמוֹת הָעוֹלָם אֲמָנָם הִיָּתָה בְּאֶדָם, אֲשֶׁר הוּא לֵב כָּל מַה שֶׁקָּדְמוֹ.

היו מספיקים החכמים וכו' - דנו אותו כישראל מומר לעבודה זרה, והסתפקו האם משום כך אסור לאכול מבהמה ששחט [ראה חולין דף ד, ב]. **יהוא יעבדנו הרבה** - [ראה מלכים ב פרק י']. **ואין אצלי בו ספק** - בחילוק שבין ירבעם לאחאב. **יחסי הגשמים** - יחס בינה לחומרים שונים. **השלמים ביותר בקבול אורה** - אורה נכנס לתוכם וממלא אותם. **כמו שהתבאר** - [לעיל א]. **מוצא ומחצב מאדם** - מקור יכולתם זאת מאדם הראשון. **העתק** - התחלף.

ביאורים

החבר ממשיך לבאר את היחס בין שם אלוהים לשם ה'. כאמור שם "אלוהים" הוא כנגד מידת הדין שעניינה הוא הטבע. כלומר: החוקיות הבסיסית של העולם שכולם מכירים ומבינים. אף לא לאדם אחד יש בחירה אם לקבל את חוק המשיכה או לא, הוא קיים וזהו. כל אחד מבין שיש כוח שגורם לחפץ ליפול לארץ. כך לגבי כל חוקי הטבע, הם משותפים לכל בני האדם. ישנה הבנה בסיסית שיש יסוד פנימי שמאזן את כל מערכת החוקים הזאת. שם "אלוהים" מייצג את אותו יסוד פנימי, את ההשגחה האלוהית שמעל כל החוקים. לעומת זאת שם ה' מייצג אור אלוהי מיוחד, גילוי יחסית נדיר במקום ובזמן מסוים שמתגלה אצל הנביא בנבואתו. גם פרעה קיבל את עניין השלטון הטבעי, אבל את הגילוי המיוחד לא קיבל. זאת מפני שהוא פלאי ולא נתפס כל כך בשכל. הנביא הוא אדם מיוחד שזוכה להתגלות ולנבואה ומתוך כך יכול להדריך את ההמונים שלא זכו לכך. כולם רואים בחוש שהוא צודק אך אין להם כלים כדי לדעת זאת מעצמם. לכן את שם "אלוהים", ניתן להשיג בשכל, וכבר הסכימו עליו הפילוסופים. אך את השם המיוחד אי אפשר להשיג אלא על ידי הנבואה עצמה. בדרגת הנבואה נכנסת באדם רוח אחרת, התחדשות גדולה שמביאה את האדם לידי ודאות גדולה בדברים שבהם הסתפק. מתוך כך מתעוררת בו תשוקה אדירה להידבק בה' ולעובדו. הפילוסוף מבקש להישאר רק בידיעה עצמה אך אצל עובד ה' ובמיוחד הנביא, ידיעת שם ה' מעוררת למעשים טובים. כאן בעצם חוזר ומתעצם היסוד של הקשר בין הכוונה לבין המעשה. ידיעת ה' מובילה למעשים הטובים.

הרחבות

שינוי באישיותו של מקבל הנבואה

וַתַּחַדְשׁ בּוֹ רוּחַ אַחֲרָת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִהְפַכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר", "וַיִּהְיֶה לּוֹ אֱלֹהִים לֵב אַחֵר". אדם שזוכה לנבואה, זוכה למהפך באישיותו, וכדברי הספורנו: "הנה הנביא יקנה תוספת אור שכלי בלי ספק באור פני מלך בהיותו מתנבא כאמרו 'והתנבית עמהם ונהפכת לאיש אחר', ולכן כאשר הגיד חסדי האל על עמו אמר ואקח מבניכם לנביאים" [פירוש הספורנו לדברים לד, י].

עניין זה נכתב ברמב"ם בהלכות יסודי התורה. בהסבר עניינו של הנביא, האריך הרמב"ם בכמה דברים שבהם צריך הנביא לקדש ולהכין את עצמו כדי להגיע למעלת הנבואה, ואז: "כשיכנס לפרדס וימשך באותן הענינים הגדולים הרחוקים ותהיה לו דעה נכונה להבין ולהשיג... וימשיך לקדש ולרומם את עצמו... מיד רוח הקודש שורה עליו, ובעת שתנוח עליו הרוח תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים אישים ויהפך לאיש אחר ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים כמו שנאמר בשאול 'והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר'" [רמב"ם, הלכות יסודי התורה ז, א].

שאלות לדין

"וַתַּחַדְשׁ בּוֹ רוּחַ אַחֲרָת" איך נחדש את הרוח בעם ישראל כולו?
"לְגַדֵּל מֵה שִׁמְצָא מְעַנְג הַדְּבָקוֹת בּוֹ". לפי זה נקרא כל היום תהילים?

ההבדל בין אלוהים לה'

וַהֲעֵנִן הַנְּרָצָה בְּאֱלֹהִים' לֹא יִכְחִישׁוּנוּ בַעַל שָׂכָל, אֲבָל תַּפַּל הַהִכָּחָשָׁה ב'ה', מִפְּנֵי שֶׁהִנְבִּיאָה פְּלִאִית נְדִירָה בְּיַחֲדִים וְכָל שֶׁכֵּן בְּרַבִּים, וְלִפְיֶךָ הַכְּחִישׁ פְּרַעֲוֹ וְאָמַר: "לֹא יִדְעֵתִי אֵת ה'", כְּאֵלוֹ הוּא הַבֵּין מִמְּלַת 'ה', מִפְּרָשׁ, מֵה שִׁיבֵן מִהָאוֹר הַחוּדָר, וְהוֹרָה לוֹ עַל אֱלֹהֵי יִתְחַבֵּר אוֹרוֹ בְּבִגְי אֶדָם וְיִחַדְדוּ בָהֶם. וְאָמַר לוֹ תוֹסֶפֶת: "אֱלֹהֵי הָעֲבָרִים", רַמְזוֹ אֶל הָאֲבוֹת אֲשֶׁר נוֹדְעוּ בְּנִבְיאוֹתָם, אֲבָל 'אֱלֹהִים', הָרִי אֶתְהָ רֹאֵהוּ שֶׁם רוּחַ בְּמִצְרַיִם, בְּמִצְרַיִם פְּרַעֲוֹ הָרֵאשׁוֹן לְיוֹסֵף: "אֲחֵרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ", וְאָמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ". כְּמוֹ שֶׁאֵלֹו אֶדָם אֶחָד הָיָה רֹאֵה אֵת הַשָּׁמֶשׁ לְבָדוֹ, וְיֹדֵעַ זְרִיחַתָּהּ וּמִקוֹמוֹת מִהֲלָכָה, וְאֵנְחָנוּ לֹא הֵינּוּ רֹאִים אוֹתָהּ מֵעוֹלָם, אֲלָא חַיִּים בְּצַל וּבְעֵנָיִם, וְנִרְאָה אֵת בֵּיתוֹ מוֹאֵר יוֹתֵר מִבְּתֵינוּ, לִידְעוֹתוֹ בְּמַהֲלַךְ הַשָּׁמֶשׁ, וְיִקְבַּע לוֹ חֲלוֹנוֹת וְאֲשַׁנְּבִים לִפְיֵהּ מֵה שִׁיִּרְצָה, וְכֵן נִרְאָה זְרִיעוֹתָיו וְנִטְיֵעוֹתָיו מִצְלִיחוֹת, וְיֹאמֵר לָנוּ שֶׁזֶה לִידְעוֹתוֹ בְּשָׁמֶשׁ, הֵינּוּ מִכְּחִישִׁים זֶה וְאוֹמְרִים: מֵה הֵיֵא הַשָּׁמֶשׁ? אֲמַנְם יוֹדְעִים אָנוּ אֵת הָאוֹר, וְתוֹעֲלוֹתָיו רְבוֹת, אֲבָל הֵן בְּאוֹת אֵלֵינוּ בְּמִקְרָה. וְיֹאמֵר הוּא: אֲנִי יְבֹא אֵלַי מִמְּנוֹ מֵה שֶׁאֲרָצָה וּבְעַת שֶׁאֲרָצָה, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ סִבְתּוֹ וְאֵיךְ מִהֲלָכוֹ, וְכִאֲשֶׁר אֲנִי מִתְכַּוֵּן לוֹ וּמִקְדִּים וְנִשְׁמָר בְּכָל מַעֲשֵׂי בְּמִנְיֵם הַיְדוּעִים אֲצִלִּי, אֲנִי נִסְתָּר מִתוֹעֲלוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁאַתָּם רֹאִים. וְשֶׁם 'ה' הוּא הַמְּכַנֶּה עַל יְדוֹ בְּפָנִים, בְּאָמְרוֹ: "פְּנֵי יִלְכוּ", "אִם אֵין פְּנֵיהָ הַלְכִים", וְהוּא הַעֲנִין הַמְּבַקֵּשׁ בְּאָמְרוֹ: "לֵךְ נָא אֲדִנִּי בְּקִרְבְּנוֹ". וְעֵנִן 'אֱלֹהִים' יִשָּׁג בְּהֶקֶשׁ, פִּי הַשָּׂכָל מִבִּיא לְךָ שִׁישׁ לְעוֹלָם מוֹשֵׁל וּמְסַדֵּר, וְנִחְלָקִים בְּנֵי אֶדָם בּוֹ כְּפִי הַקְּשִׁיחַם, וְהָרֵאשׁוֹנָה שֶׁבְּדַעוֹת בּוֹ דַּעַת הַפִּילוֹסוֹפִים. אֲבָל עֵנִן 'ה' לֹא יִשָּׁג בְּהֶקֶשׁ, אֲלָא בְּעֵדוֹת, בְּאוֹתָהּ הָרֵאשׁוֹנָה הַנְּבִיאִית אֲשֶׁר בָּהּ יַעֲשֶׂה הָאֶדָם פְּמַעַט נְבִדָל מִמִּינוֹ, וְיִדְבַק בְּמִין מְלֻאכִי, וְתַתְּחַדֵּשׁ בּוֹ רוּחַ אַחֲרָת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִהְפַכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר", וְיִהְיֶה לּוֹ אֱלֹהִים לֵב אַחֵר", "וְרוּחַ לְבָשָׂה אֵת עַמְשִׁי", "הִיֵּתָה עָלַי יְד ה'", "וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי", כְּפִי לְרוּחַ הַקְּדוֹשׁ הַמְּלַבֵּשׁת אֵת הַנְּבִיאִית בְּעַת הַנְּבִיאָה, וְאֵת הַנְּזִיר, וְאֵת הַמְּשִׁיחַ כְּשֶׁנִּמְשַׁח לְכַהֲנָה אוֹ לְמַלְאָכָה בְּעַת שֶׁיִּמְשַׁחְהוּ הַנְּבִיאִית, אוֹ בְּעַת שֶׁיַּעֲזְרוּהוּ ה' וְיִשְׁיִירוּהוּ לְדָבָר מֵה, אוֹ בְּעַת שֶׁמוֹדִיעִים לְכַהֵן יְדִיעַת הַנְּעֻלָּם כְּאֲשֶׁר הוּא עוֹסֵק בְּאוֹרִים וְהַתְּמִים. וְאֵז יִתְרוֹ לְאֶדָם הַסְּפָקוֹת הַקּוֹדְמִים אֲשֶׁר הָיָה מְסַפֵּק בָּהֶם בְּאֱלֹהִים, וְיִזְלַל בְּאוֹתָם הַקְּשִׁים שֶׁמְשַׁתְּמֵשִׁים בָּהֶם לְהַשִּׁיג מֵהֶם דַּעַת הָאֱלֹהוֹת וְהַיְחוד. וְאֵז יִהְיֶה הָאֶדָם עוֹבֵד, חוֹשֵׁק בְּנַעֲבָדוֹ, מוֹסֵר נַפְשׁוֹ בְּאֶהְבְּתוֹ לְגַדֵּל מֵה שִׁמְצָא מְעַנְג הַדְּבָקוֹת בּוֹ וְהַנְּזִק וְהַצַּעַר בְּרוּחַק מִמְּנוֹ, בְּנִגּוּד לְמַתְפַּלְסָפִים שֶׁאֵינָם רֹאִים בְּעֵבֹדוֹת אֱלֹהִים אֲלָא נְמוּס טוֹב וְאִמְרִית הָאֲמַת בְּגַדֵּל אוֹתוֹ עַל שָׂאָר הַנְּמַצְאוֹת, כְּמוֹ שֶׁרְאוּי שֶׁתְּגַדֵּל הַשָּׁמֶשׁ עַל שָׂאָר הַנְּרָאִים, וְשֶׁאֵין בְּפִיֶּהָ בְּאֱלֹהִים יוֹתֵר מִאֲשֶׁר פְּחִיתוֹת הַנְּפֶשׁ הַמְּרָצָה בְּשָׂקָר.

העניין הנרצה ב'אלהים' - מה שכלול בהודאה בכך שיש אלוהים. **תפל -** אפשרית. **מקומות מהלכה** - הדרך שהיא עוברת בשמים. **פני ילכו** - תשרה השכינה בעם ישראל (למרות חטא העגל). **הראשונה שבדעות** - הדעה שראיותיה הכי מדוקדקות. **המשיח** - כהן גדול או מלך שנמשחים בשמן בעת המינוי. **בגדל אותו** - לשבח אותו.

ביאורים

מלך כוזר מקבל את דברי החבר ומסכם ששם "אלוהים" והשגתו הוא על ידי השכל. וידיעתו אינה מעוררת את האדם לפעול. לעומת זאת שם ה' מעורר את האדם ומביא אותו לידי השתוקקות ודבקות ואילו אפשר להגיע רק באמצעות הנביא והנבואה.

החבר מחזק את דברי מלך כוזר ואומר שהנה באמת מצאנו שמי שידע את ה' ימתקו לו הצרות המגיעות לו בהקשר של העבודה. אברהם אבינו התנסה בעשרה ניסיונות בשל אמונתו. נזרק לאש באור כסדים, עזב את מולדתו, מל את עצמו וכו' כל זה מפני שידע את ה', לא רק במסקנה שכלית אלא הגיע לדרגת זיכור שידע את ה'. רק ידיעה זו נתנה בו את הכוח לעמוד בכל הניסיונות הקשים שעבר. על זה נאמר "טעמו וראו פי טוב ה'" [תהילים לד]. הטוב שבידיעת ה' מגדיר לאדם את כל חייו כטובים. שם ה' נקרא גם 'אלהי ישראל' כי זו תכונה ישראלית מיוחדת שמאפשרת להשיג את ה', לחיות את עבודת ה' מבפנים. כך גם נקרא 'אלהי הארץ' (ארץ ישראל). זאת כי ישנה תכונה מיוחדת לארץ ישראל שמאפשרת את הנבואה וגילוי שם ה' המלא דווקא בה. השגת שם ה' זוהי החוויה השלמה ביותר שאדם יכול לחוות, ממש "לחיות" את האמת ולא רק לדעת אותה ידיעה סתמית. עובדה היא, שאין ההמונים מקבלים את הסברי אנשי החכמה והפילוסופים אך-על-פי שהספרים שלהם מסודרים ומדוקדקים. לעומת זאת ההמונים מקבלים את דברי הנביא ושליחיו אחריו וכבר חז"ל אמרו "נפרים דברי אמת". ההמון יש לו חוש בריא לקבל את דברי הנביא ולא את דברי הפילוסוף, הוא 'רואה' שהם יותר אמיתיים.

הרחבות

הכרת אברהם אבינו את בוראו

וְרָאָה מֵה שְׂרָאָה מִן הָעֵנָן הָאֱלֹהִי בְטַעַם, לֹא בְהֶקֶשׁ. הרמב"ם האריך לתאר כיצד הכיר אברהם את בוראו, ובדבריו מצאנו שלפחות חלק מתהליך הכרת הבורא כן היה מתוך חשיבה והיקש: "התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו... ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה, וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו, וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם, ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו, כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה, ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם... ויצא לחרן, והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד" [הלכות עבודה זרה א, ג].

שאלות לדין

"טעמו וראו פי טוב ה'", כיצד "טועמים"?

מי שלא מצליח לראות בחייו איך הקב"ה משגיח עליו. מה עליו לעשות?

טו **אמר הפוזרי:** כָּבֹד הַתְּפָאָר לִי הַהֶבְדֵּל בֵּין 'אֱלֹהִים' וְה', וְהַבְנֵתִי מֵה בֵּין אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי אַרְיֶסְטוֹ, וְשֵׁה' שֶׁתּוֹקְקוּ אֵלָיו הַשְּׂתוֹקְקוֹת שְׁבֻטְעַם וְרָאָה, וְאֱלֹהִים יְטוּ אֵלָיו בְּהֶקֶשׁ, וְאוֹתוֹ הַטַּעַם יָבִיא אֶת מִי שֶׁיִּשְׁיָגוּ לִידי מְסִירוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּאַהֲבָתוֹ וְהַמִּיתָה בְּעִבּוּרוֹ, וְזֶה הַהֶקֶשׁ יִרְאֶה שְׂחִיבִים לְגַדֵּל אוֹתוֹ, כֹּל עוֹד לֹא יֵצֵק הַדְּבָר וְלֹא נִסְבַּל בְּגִלְלוֹ טָרַח. וְאֵין לְהֶאֱשִׁים אֶת אַרְיֶסְטוֹ אִם זְלוֹל בְּמַעֲשֵׂי הַחֻקִּים, הוֹאִיל וְהִיא מְסַפֵּק אִם יוֹדַע זֹאת הֶאֱלָ.

יז **אמר החבר:** וּבְצִדְקָה סָבַל אַבְרָהָם מֵה שְׁסָבַל בְּאוּר כְּשִׁדְּיָם, וְאַחַר כֵּן הִצִּיאָה מֵאַרְצוֹ, וְאַחַר כֵּן הִמְיָלָה, וְאַחַר כֵּן שְׁלוּחַ יִשְׁמַעֲאֵל, וְאַחַר כֵּן עֲקֵדַת יִצְחָק, הוֹאִיל וְרָאָה מֵה שְׂרָאָה מִן הָעֵנָן הָאֱלֹהִי בְטַעַם, לֹא בְהֶקֶשׁ, וְרָאָה שֶׁאֵין דְּבָר נֶעְלַם מִמֶּנּוּ מִפְּרִטֵי בְרוּאָיו, וְרָאָה גוֹמֵל אוֹתוֹ עַל מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים לְשִׁעְתָּם, וּמְדַרְיָכוֹ בְּדֶרֶךְ הַיְשָׁרָה, עַד שֶׁלֹּא יִקְדִּים וְלֹא יֵאָחַר אֶלָּא בְּרִשּׁוֹתוֹ, וְאֵין לֹא יוֹלֵז בְּהֶקֶשׁוֹ הַקְּדוּמִים, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ הַחֻקִּים ז"ל בְּ"וַיִּצְא אוֹתוֹ הַחוּצָה", "אָמַר לוֹ צֵא מֵאַצְטוּגְיִנוֹת שְׁלֵךְ", כְּלוֹמַר שֶׁצֻּוּהוּ לְעֵזֵב חֻקְמוֹתָיו הַהֶקֶשׁוֹת כְּחֻקְמוֹת הַפּוֹכְבִים וְזוֹלָתָה, וְיִקְבֵּל עַל עֲצֻמוֹ עֲבוֹדַת מִי שֶׁהִשְׁיָג בְטַעַם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "טַעְמוֹ וְרָאוּ פִי טוֹב ה'". וּבְצִדְקָה נִקְרָא ה' 'אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל', מִפְּנֵי שֶׁהִרְאָה הַזֹּאת נֶעְדְּרַת מִזוּלָתָם, וְנִקְרָא 'אֱלֹהֵי הָאָרֶץ', מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לֵה סִגְלָה בְּאוּרָה וּבְאַדְמָתָה וּבְשִׁמְיָהּ עוֹזֵרֶת לָזֶה, עִם הַתְּנַאֲיִם אֲשֶׁר הֵם פְּעוּדַת הָאֲדָמָה וְהַהֲכָנָה לְהַצְמַחַת הַיָּזֶה. וְכֹל הַנּוֹחֵגִים לְפִי הַחֵק הָאֱלֹהִי הוֹלְכִים אַחֲרֵי בְעֲלֵי הָרְאָה הַזֹּאת, וְהַבְּטַח נִפְשָׁם בְּקִבְלָה מֵהֶם, עִם תְּמִימוֹת דְּבָרֵיהֶם וְעֵבִי מְשֻׁלֵּיהֶם, מֵה שְׁלֵא תַבְטַח בְּקִבְלָה מֵהַפִּילוֹסוֹפִים עִם דְּקוֹת דְּבָרֵיהֶם וְיָפִי סֶדֶר חֲבוּרֵיהֶם וַיִּמָּה שְׂרוּמִז עֲלֵיהֶם מִן הַמּוֹפֵת, אֲבָל אֵין הַמּוֹזְנִים הוֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם, כְּאֵלּוֹ נְחָה רִיחַ הָאֲמֵת עַל הַנֶּפֶשׁוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "נִפְרִים דְּבָרֵי אֲמֵת".

השתוקקות שבטעם - השתוקקות שמקורה בחוויה. **לגדל אותו** - לשבח ולרומם את ה'. **לא יזיק** - לאדם העובד. **לא יקדים ולא יאחר** - אברהם במעשיו. **עוזרת לזה** - לראייה הנבואית. **התנאים** - המצוות. **בעלי הראיה** - הנביאים. **עם תמימות דבריהם וכו'** - למרות שאין דברי הנביאים חריפים כדברי הפילוסופים, ואין חידוד במשליהם. **הנפשות** - של ההמון.

